

Jo Nesbø: Ko načrtujem zgodbo, sem ves čas z morilcem

Nesbø je eden najbolj prodajanih avtorjev kriminalk na svetu. Kako načrtuje umore v svojih knjigah? Kaj meni o Breiviku?

Irena Štaudohar, Sobotna priloga, sob, 07.07.2012, 12:00

Nesbø je svetovno priznani avtor kriminalnih romanov. Foto: Hakon Eikesdal

»Imamo vse, kar potrebujemo: hodimo v službo, imamo veliko hišo, velik avto, naši otroci so siti, oblečeni po zadnji modi. A namesto da bi bili srečni in zadovoljni, iščemo še nekaj več, višji smisel, višja poslanstva, sovražnike. Stvari, za katere bi umrli. Tako razmišlja Breivik. Grozljivo je, da se zdi, kot da v sodobnem svetu bolj fanatično iščemo stvari, za katere bi umrli, kot tiste, za katere bi živeli.«

V Oslu je bilo sonce, pravzaprav je sijalo skoraj ves dan, zašlo je le za nekaj slabih ur. S pisateljem Jojem Nesbøjem sva se dobila v Briskebyju, bogatem predelu norveške prestolnice, polnem prekrasnih vil, dragih butikov, slastnih delikates in prodajaln s starinami. V restavraciji Bølgen & Moi, kjer ga vsi, kot sem opazila, zelo dobro poznajo.

V Oslu rad živi, saj potrebuje le petindvajset minut vožnje s kolesom, da pride v gozd in se okopa v kristalno čistem jezeru.

Kot je dejal v nekem intervjuju, na kolesarjenje velikokrat hodi s svojim dobrim prijateljem, ministrskim predsednikom Jensom Stoltenbergom, ki je lani takoj po pokolu v Oslu in na otoku Utoya, še preden je postalo jasno, ali gre za teroristični napad ali za zločin enega samega človeka, dejal, da bo Norveška na to nasilje odgovorila »s še več demokracije in odprtosti«. Lepo je imeti takšnega prijatelja, še bolje je imeti takšnega predsednika vlade.

Nesbø je svetovno priznani avtor kriminalnih romanov. Kariero je sicer začel kot profesionalni nogometaš. Potem se je poškodoval in postal uspešen borznik. Sem in tja je za kakšen časopis napisal članek, še najraje intervjuje. Je član in pevec rock skupine Di Derre, ki velja za eno najbolj popularnih na Norveškem. Pred leti je po naporni turneji odpotoval na počitnice v Avstralijo in na letalu razmišljal, da bi napisal knjigo. Kriminalni roman. Po

pristanke se je zaprl v hotel in začel. Imel je jetlag in pisal je o detektivu Harryju, ki je pristal na istem letališču kot on, bival v istem hotelu kot on ter je imel jetlag. Doslej je napisal že devet romanov o Harryju Holu, alkoholiku in specialistu za množične morilce, ki rešuje vedno bolj krvave umore. Knjige so napete, potegnejo te vase. V slovenščini so pri založbi Didakta doslej izšle tri. Ker gre za trilogijo, jih morate brati po vrsti: Taščica, Brezskrbno in Pentagram.

Ko so ga še na začetku pisateljske kariere spraševali, ali mu je njegov glavni junak kaj podoben, je govoril, da ne, nikakor. »Če nekega pisatelja zadosti dolgo sprašuješ, zakaj je nekaj napisal, vam bo začel govoriti o svojem lastnem življenju,« pravi. Zdaj mu vedno bolj postaja jasno, kako zelo se prepozna v Harryju, ki je v vseh teh letih postal njegov prijatelj. Všeč mu je, ker je mešanica dobrega in slabega. Nekaj je jasno – njegovi nameni so vedno dobri.

Knjige so po vsem svetu velike uspešnice. Menda vsakih 23 sekund nekdo kupi eno. Na Norveškem so jih doslej prodali že milijon in pol. Nesbø veliko potuje, pravkar se je vrnil iz New Yorka, čez nekaj dni gre v London. Ta teden je svoje knjige podpisoval v Pragi. Eden od čeških oboževalcev je na facebooku napisal: »Ne spomnim se, da bi kdaj v življenju stal v daljši vrsti.«

Trenutno je obseden s prostim plezanjem. »Znanec redno zahaja v Slovenijo, ker pravi, da imate tam odlične stene za plezanje.« Strah ga je višine, zato je vzpenjanje po steni zanj izziv. Ugotovil je, da ima človek med nevarnim plezanjem zelo zanimive pogovore s samim seboj. Zdi se mu, da je strah inspirativen za pisanje. Dobro se še spomni grozljivih občutkov, ko se je kot otrok počasi spuščal v črno klet. »V tisti strah pred temo, ki sem ga imel še kot otrok, se, kadar pišem najbolj srhljive prizore, še vedno vživljam.«

Star je dvainpetdeset let in je videti natančno tako kot to, kar je – pisatelj in rocker. Privlačno. Je izjemno prijazen in miren. Skrivnosten. Kar me glede na knjige, ki jih piše, prav nič ne čudi.

Charles Dickens je vsak dan prehodil nekaj deset kilometrov. Dejal je, da se njegovi možgani ne premaknejo, če se ne premikajo tudi njegove noge, in da se, medtem ko hodi, v njegovi glavi rojevajo romani. Kaj vas inspirira oziroma kako se v vaši glavi rojevajo zgodbe?

Med hojo sem tudi jaz včasih najbolje pisal pesmi za svojo rock skupino. Očitno je to povezano z ritmom, kajti ko sem hodil hitro, sem v glavi sestavljal tekst za bolj divji komad, ko sem hodil počasneje, je nastala balada.

Prvi roman sem napisal dokaj pozno, pri sedemintridesetih. Pisanje je zame ... V bistvu ne vem, od kod prihaja, in nisem čisto prepričan, da si sploh želim vedeti. Nimam metode. Vse, kar vem, je, da najbolje pišem zjutraj, takoj ko se zbudim. Ko se še malo spomnim svojih sanj, ko slike in impresije iz njih še vedno ostajajo nekje v mojem zatilju. Po drugi strani imam takrat čisto sveže misli. Ta kombinacija je zame najbolj kreativna. Ostanem v postelji z računalnikom in to je stanje, ko sem povsem odprt za nove ideje, ki prihajajo in odhajajo. Nekaj najbolj bizarnih in nasilnih prizorov je nastalo v takšni jutranji idili. Drugače rad pišem še na letališčih, tam imajo ponavadi dobro kavo, in v hotelskih lobijih – nekje, kjer je vse v gibanju.

Ko beremo vaše romane, nam je jasno, da ste zanje opravili veliko raziskav. Z vso natančnostjo pišete o orožju, o medicini, Harry Hole recimo rad govori o psihologiji, nevrologiji, delovanju možganov. V Taščici imate res lepe odlomke, v katerih pišete o pticah, o tem, recimo, da kar 60 odstotkov vseh ptic vsako leto umre ...

Sem zelo radoveden človek. Poklic pisatelja je pač takšen, da ves čas opazuje, raziskuje in nekatere od teh stvari, ki ste jih omenili, me zelo zanimajo. Razen orožja. Veliko berem, pomagam si z internetom. Rad si zapisujem kakšne zanimive faktografske podatke. Potem je v romanih videti, kot da se res spoznam na veliko zadev, ampak v bistvu vem le za te posamezne podrobnosti.

Najbolj dragocene in zanimive stvari mi povedo ljudje, s katerimi se pogovarjam in so strokovnjaki na teh področjih, ki ste jih omenili. Moji prvi bralci so ljudje s policije. Rečem jim, ne razlagajte mi, da bi vi nekaj naredili čisto drugače, kot sem napisal, povejte mi samo, ali je to, kar sem napisal, sploh možno.

Zato se nam zdi Harry Hole še bolj zanimiv, ker veliko ve, je radoveden. Opazi zanimive detajle, ki kljub temu, da so kruti ali krvavi, lahko zazvenijo poetično ...

Ko berem časopis ali knjigo, zelo hitro najdem takšne zanimive stvari in jih potem vključim v roman. Včasih ne vem natančno, kaj iščem. Berem recimo članek o pticah, najdem podatek, ki mi sede v zgodbo, in prav to lahko potem postane rdeča nit romana, inspiracija za naslov, detajl, ki najbolje opiše atmosfero. Prijatelj, ki dela v mrtvašnici, mi je pripovedoval, da so nekoč morali po truplo moškega, ki je več mesecev mrtev ležal na tleh, in ko so ga dvignili, so bila tla tam, kjer je ležal, čisto črna. To je grozljiva scena in je lahko v pripovedi zelo učinkovita. Ali pa na primer prizor iz druge svetovne vojne v Taščici, v katerem pišem o nemških čeladah. Ko so vojaki na bojišču dvignili glavo iz strelskega jarka in je zapihal veter, je pod čelado nastal tako neznosen piskajoč zvok, da so se mnogi odkrili, kar je bilo smrtno nevarno. Ta podatek sem našel v knjigi, ki jo je napisal Norvežan, ki je bil med drugo svetovno vojno v nemški vojski na ruski fronti. To je zgodba, s katero se lahko vsak identificira. Majhna vsakdanja stvar iz prvih vojnih vrst, ki jo lahko pozna le nekdo, ki je bil dejansko tam. Ko najdem takšno informacijo, vem, da sem naletel na zlato.

Menite, da je realnost včasih bolj zanimiva kot fikcija?

Vedno. Povedal vam bom zgodbo. Ravno zdaj delam raziskavo za nov roman, ki se bo dogajal v hiši za brezdomce oziroma odvisnike od drog. Ta stavba res obstaja in med drugo svetovno vojno je tam bila sirotišnica oziroma dom za samske matere z otroki. Pravijo, da v njej straši, saj naj bi se na tamkajšnjem podstrešju med vojno obesila ženska. Imela je otroka, ki je izginil; materino truplo so našli, nihče pa ni nikoli več videl njenega otroka.

Hiša je zelo velika in polna narkomanov, zato osebje med sabo komunicira po vokitokijih. Včasih se iz teh naprav zasliši otroški jok. Seveda pravijo, da morda lovijo zvoke iz bejbifonov iz okoliških hiš. Ženska, ki tam dela že enajst let, pa mi je povedala, da je to, kar slišijo, vedno jok istega otroka.

To zgodbo, ki je res bolj neverjetna kot vsakršna fikcija, bom vključil v roman, ki ga pravkar pišem.

Zgodbo o duhovih?

Ne, gre za kriminalni triler, vendar ne iz serije o Harryju Holu.

Roman Taščica ste posvetili svojemu očetu ...

Vedno je govoril, da ko bo šel v pokoj, bo napisal roman o drugi svetovni vojni, v kateri je bil vojak. In potem je umrl. Ena stran moje družine je bila v nemški vojski in se je borila na vzhodni fronti, druga je simpatizirala s komunisti in bila v odporniškem gibanju. Moj oče je bil star devetnajst let, ko se je na nemški strani boril proti Rusom, moja mama je bila pri osemnajstih članica odporniškega gibanja. Na družinskih srečanjih je zato beseda mnogokrat tekla o tem, kako so naši sorodniki med vojno izbrali različne poti in kakšna je bila kasneje cena za to izbiro. Že kot otrok sem poznal vojno z obeh strani. Oče mi je veliko pripovedoval o strelnih rovih pred Stalingradom, kako je moral pospravljati raztreščena trupla svojih ubitih tovarišev, kako je potem ranjen prišel na Dunaj in se zaljubil v bolniško sestro ... Vse zgodbe o drugi svetovni vojni iz Taščice so njegovi spomini, zato je to moja najbolj osebna knjiga. Ni le kriminalka, ampak tudi vojni roman, knjiga o norveški zgodovini.

Prizori v vaših knjigah so izjemno filmični. Poglavja in prizore lepите tako, kot da bi montirali film. Vendar niste napisali veliko scenarijev, čeprav imate filmski način naracije. Zakaj?

Nekaj scenarijev sem napisal, vendar se mi zdi to v primerjavi s pisanjem romana dolgočasno. Ko pišeš knjigo, si režiser, montažer, igraš vse glavne karakterje; ko pišeš scenarij, se ves čas sprašuješ, ali bo režiser sploh razumel tvoje ideje, se strinjal z njimi, ali si jih bo morda interpretiral čisto po svoje. Sem namreč zelo samozavesten in prepričan vase glede tega, zakaj nekaj napišem.

Filmski način mojega pisanja izhaja iz tega, da sodim v tisto generacijo, ki je gledala več filmov, kot je prebrala knjig. Čeprav sem obseden bralec. Ritem filma je name močno vplival, o zgodbi morda prav zato razmišljam kot o nečem, kar se lahko zgodi v uri in pol, v treh dejanjih. Ves čas spreminjam prostore prizorišč. Če na primer opisujem sceno, v kateri sta dva človeka v temni sobi, naslednji prizor postavim v velik odprt prostor, s horizontom in močno dnevno svetlobo. Bralce tako napotim stran od objema teme. Takšno montiranje je tipično za film. Pisatelji o tem nekoč niso razmišljali, mislim, da tudi jaz to delam dokaj nezavedno. Ko pišem, si zelo dobro vizualiziram to, kar se dogaja. Dialoge, pogovore med liki si skušam čim bolj predstavljati. Nekdo nekaj pove, vdihne dim iz cigarete, nekaj sekund je tiho, saj mora premisliti, kakšen bo njegov naslednji stavek. Rad imam te pavze brez pravega pomena. Včasih jih v literaturi ni bilo. Pojavile so se s filmom, James Dean in Marlon Brando sta jih znala odlično vključevati v svojo igro. Prav tako pri pisanju mnogokrat uporabljam tako imenovani bližnji plan.

Romani velikokrat nastanejo iz samo ene zelo vizualne ali, če želite, filmske scene, ki jo nosim v glavi. Prva ideja za Sneženega moža je bila prav takšna, kot je začetek romana. V Oslu je zapadel prvi sneg. Ženska pride domov iz službe in v kuhinji najde moža in sina, ki zanjo kuhata večerjo. Prava družinska idila. Ženska potem omeni, kako lepega sneženega moža sta naredila na vrtu, onadva ne vesta, o čem govori. Pogledajo na vrt – in res, tam je velikanski sneženi mož. Morda so ga naredili sosedovi otroci, na glas razmišlja mož. Fantek še dolgo strmi v sneženega moža in ugotovi, da je z njim nekaj zelo narobe. Ni tako, kot so ponavadi

sneženi možje, obrnjen proti cesti, ampak gleda proti hiši, strmi naravnost v njihovo dnevno sobo, naravnost vanj ... Če imaš takšno močno sceno, ni težko nadaljevati.

Dvaindevetdesetletna angleška avtorica kriminalnih romanov P. D. James pravi, da je danes vedno težje najti motiv za umor. V zlatih časih kriminalke je motiv lahko bil izsiljevanje, če je na primer nekdo imel ljubico ali kakšno drugo nevarno razmerje. V sodobnem svetu imajo ljudje vznemirljiva seksualna življenja, ki jih sploh ne skrivajo, nekateri jih celo prodajajo tabloidom. Čeprav je po njenem mnenju nekaj motivov pač večnih. Najnevarnejše čustvo, kot pravi, ni sovraštvo, ampak ljubezen. Se strinjate z njo?

Absolutno se strinjam. Zelo težko je najti zanimive motive. V tem delu sveta ljudje ne ubijajo zaradi denarja ali finančnih razlogov, in res je, da je glavno čustvo najboljših motivov ljubezen, ne sovraštvo. Čeprav sta ljubezen in sovraštvo velikokrat različni strani istega kovanca.

Motivov je malo, zato je morilec v sodobnih kriminalkah največkrat kdo s pokvarjenim umom, norec, obsedenec, fanatik ...

Ravno zdaj v Oslu poteka sojenje Andersu Breiviku. Vse se vrti okoli vprašanja, ali je nor ali ne, ali je odgovoren za svoja dejanja ali ne. Tudi v moji knjigi mnogi morilci hodijo po tej tanki liniji med norostjo in odgovornostjo. Ti ljudje niso racionalni, imajo sprevršen pogled na svet. V takem času živimo. Imamo vse, kar potrebujemo: hodimo v službo, imamo veliko hišo, velik avto, naši otroci so siti, oblečeni po zadnji modi. A namesto da bi bili srečni in zadovoljni, iščemo še nekaj več, višji smisel, višja poslanstva, sovražnike. Stvari, za katere bi umrli. Tako razmišlja Breivik. Grozljivo je, da se zdi, kot da v sodobnem svetu bolj fanatično iščemo stvari, za katere bi umrli, kot tiste, za katere bi živeli.

Kadar pišeš o množičnem morilcu, imaš nekje v ozadju vedno uro, ki tiktaka. Klasične kriminalke so imele umor in potem je detektiv ves roman iskal morilca. V mešanici med trilerjem in kriminalko, kar je moj žanr, moraš ves čas graditi napetost, vsak dan, vsaka ura je pomembna, kajti žrtev je vedno več. Detektiv ni tu samo zato, da reši umor, ampak zato, da prepreči nov umor. In takšni umori morajo imeti dober motiv.

Ko pišete novo zgodbo, že od začetka veste, kdo bo morilec, ali se kdaj med procesom premislite?

Vedno vem, kdo je morilec. Tako kot veliko avtorjev kriminalk začnem pisati na koncu in pišem nazaj. Začetek romana odprem z nekim prologom ali začnem s smrtjo oziroma umorom, ki ima v sebi poetično kvaliteto ali paradoks. Vsaka dobra zgodba mora vsebovati bipolarnost oziroma neko kontradikcijo. Lik morilca mora biti zastavljen tako, da se v njem skriva potencialna rešitev njegovih notranjih konfliktov. In ravno s tem velikokrat začnem.

Ko načrtujem zgodbo, sem ves čas predvsem z morilcem. Verjemite mi, da je to zelo mračen, a zanimiv prostor. Ko poskušaš razmišljati tako kot on, si lahko privoščiš biti malo nor in vstopiš v tisti perverzni del v sebi.

Pisatelj je neke vrste igralec. Če se vživljaš v psihopata, moraš v svoji glavi najti svojega malega psihopata. Človek je zelo kompleksno bitje in mislim, da se v nas skrivajo semena različnih osebnosti, ki jih imamo zaprte v glavi; jaz tiste najslabše včasih v fantaziji spustim na prostost. Lahko celo zgodbo napišem iz morilčevega zornega kota. Tako je pisal eden mojih

najljubših pisateljev Jim Thompson. Skoraj vsi njegovi perverzni psihopati so napisani v prvi osebi. Thompson ni bil tako popularen kot njegova sodobnika Chandler in Hammett. Morda prav zato, ker so bile njegove knjige preveč nasilne. Podobno je naredil Bret Easton Ellis v Ameriškem psihi. Na neki način me fascinira to, da ko pišeš takšne knjige, v glavi prestopiš na temno stran. Čeprav se mi zdi, da moraš v morilcu, psihopatu najti tudi nekaj sočutja. Tak je moj lik v knjigi Headhunter. Ni čisti psihopat, a ga je zelo težko vzljubiti. Hladen je. Harry ima slabe lastnosti, ampak se bori proti krivicam in je v bistvu dober človek.

Moram priznati, da so vaše zgodbe o Harryju Holu vedno bolj nasilne. Preizkušnje, skozi katere ga vodite, so vidne na njegovem telesu, polnem ran, in tudi njegove odvisnosti so vedno težje. In kaj se zgodi s Harryjem po Fantomu, vašem zadnjem romanu iz te serije?

Leopard je res brutalna knjiga. In Harry dejansko razpada pred našimi očmi. Včasih se počutim kot kirurg, ki prereže njegovo kožo, da bi pogledal v njegovo notranjost. Fantomu bo sledila nova knjiga o Harryju; kaj se bo zgodilo v njej, je velika skrivnost. V bistvu bo ... Naj povem samo to, da Zgodba se bo dogajala okoli ... Vidite, ne morem vam povedati. Če bi vam povedal, kaj se bo zgodilo, bi vas moral ubiti. (smeh)

No, potem raje nič ne vem. Bom zamenjala temo. Pred kratkim so po vaši knjigi Headhunter posneli film. Vam je všeč?

Ko sem prvič gledal film, se mi je zdelo, kot da ves čas delam, ker sem preveč razmišljal le o tem, kaj so naredili z zgodbo. To je tako, kot da bi ginekologa vprašali, ali se mu zdi njegova zadnja pacientka seksi.

Omenili ste Ameriškega psiha. Kaj menite o tej knjigi?

Ni mi všeč. Čeprav jo na neki način občudujem, ker je čudaška in pogumna. Spomnim se, da sem se, ko sem bral knjigo, počutil onesnaženega. Nekateri prizori grede čez mejo. Vem, da sem knjigo kar nekajkrat zalučal čez sobo. Tega mi res ni treba brati, sem si rekel. To je knjiga, ki je nisem nikoli v celoti prebral. Kar te pri Ameriškem psihi šokira, ni to, kar je v njej, ampak to, česar ni. V tej knjigi namreč ni čustev. Veliko je opisov objektov, ni pa opisov emocije. To je lik psihopata, ki nas res šokira, ker nam je ta njegova notranjost tako tuja. Čeprav bliže ko pridemo takšnemu zlu, prej nam spolzi med prsti. Kot pravi Harryjev prijatelj v Sneženem možu, samo naša dejanja so tista, ki dokazujejo, ali smo res zlobni ali ne. Zlo je nekaj pasivnega; odsotnost dobrote, empatije, skrbi za drugega.

Zdi se mi, da ima takšno zlo veliko opraviti s skrajno narcisoidnostjo. Podobno kot Breivik. Ali spremljate proces?

Moram reči, da zavestno ne spremljam tega procesa. Mislim, da na Norveškem delamo veliko napako, da iz tega človeka s sodnim procesom ustvarjamo nekakšno ikono. Natančno to, kar je hotel. V mesecih po pokolu ljudje sploh niso izgovarjali njegovega imena. Niso govorili o njem, potem je našo človeško radovednost začela ta pošast zanimati in vse skupaj so pospešili še mediji. Zdaj v časopisih in na televiziji vsak dan analizirajo vsako njegovo gesto, vsako grimaso na obrazu, ko posluša izpovedi žrtev. On ni pomembna oseba. Imel je pokvarjen načrt, ki mu je uspel. Če bomba v Oslu ne bi eksplodirala, če bi ga aretirali na poti na Utoyo, bi bil nezanimiv anonimnež. Zdaj si vsi tako zelo želijo, da bi razložili njegova

dejanja, da bi ga razumeli.

Po drugi svetovni vojni so recimo Vidkuna Quislinga, norveškega ministrskega predsednika, ki je kolaboriral z Nemci, obsodili na smrt. Sojenje je bilo hitro in življenje v državi je po njegovi smrti znova steklo naprej. Čeprav se mi zdi, da je to bil pa res človek, ki bi ga bilo vredno analizirati na natančnem sojenju. Zakaj je deloval tako, kot je? Zakaj je sprejemal takšne odločitve?

Breivik trdi, da je pripadnik skrajne desnice. Kako je s temi nevarnimi političnimi gibanji na Norveškem?

Ker je veliko emigrantov, je veliko rasizma. To je tu velika tema. Dejstvo pa je, da skrajna desnica nima monopola nad rasizmom. Breivik ni predstavnik neke ekstremne desnice, saj se je ta od njega jasno distancirala. Bojim se, da sojenje Breiviku žal danes predstavlja nekaj, kar imenujemo potreba po vsakodnevni zabavi. Zadovolji naše potrebe po tem, da si na televiziji vsak dan ogledujemo pošast. Gledamo jo, gnusi se nam, a ne moremo odvrniti pogleda. Pa bi ga morali.

Norveška je bila med drugo svetovno vojno na strani nacistov. Je ta preteklost še živa?

O tem se je veliko več govorilo pred dvajsetimi leti kot zdaj. To je del preteklosti. Ljudje so bolj sproščeni.

Norveška je mlada država, pomemben del naše samopodobe je seveda naša vloga v drugi svetovni vojni. Veliko ljudi in celo zgodovinarji so včasih pisali o tem, da naj bi odporniško gibanje pri nas štelo od 20.000 do 30.000 ljudi, kar seveda ne drži. Morda se je to zgodilo leta 1945, ko so že vsi vedeli, da bodo Nemci izgubili. Moramo kar priznati, da je Nemčija, ko je okupirala Norveško, zadela na loteriji; ljudje so jih sprejeli, ni bilo veliko skrbi, da bi se kdo želel bojevati z njimi. To je bilo povsem drugače kot pri vas, kjer ste imeli učinkovito uporniško gibanje. Partizane. Danes so sodobni zgodovinarji glede tega bolj realistični in ljudje se o vojni odprto pogovarjajo.

Lahko bi vas poimenovali za globalističnega pisatelja. Vaše knjige se dogajajo v Afriki, Aziji, na Hrvaškem ... Svet je za vas majhen prostor.

Že kot mlad fant sem veliko potoval. Norveška je majhna država nekje na obrobju Evrope. Ne ravno na margini, ampak kadar veliko potuješ in se potem vrneš domov, vidiš, da je Norveška idilična srečna dežela, daleč od vsega. Finančne krize, v kateri se je znašla Evropa, tukaj ne občutimo. Zato ima človek občutek, kot da živi v filmu Trumanov šov, da je realnost nekaj, kar se dogaja zunaj naših meja.

Za Oslo se v vaših romanih zdi, da ima kar razvejano in močno podzemlje.

Ima ga, kot ga ima vsako malo večje mesto na svetu. Oslo je od nekdaj bilo narkomansko mesto in ima najvišjo stopnjo umrljivosti zaradi prevelikega odmerka mamil v Evropi. Dolgo časa nismo imeli organiziranega kriminala. Pojavil se je šele pred dvajsetimi leti, ko so se odprle meje. Podzemlje je danes sestavljeno iz več manjših skupin različnih nacionalnosti, držav nekdanje Sovjetske zveze, nekdanjih jugoslovanskih republik, Albanije itd. Veliko je prostitucije. V 90. letih je bilo tukaj veliko bančnih ropov, ki so jih izvedle izjemno dobro

organizirane norveške skupine. Šlo je za skorajda vojaške akcije. Najbolj slaven rop, ki so mu nadeli ime Nokas, se je zgodil v Stavangerju. Takrat je bil ustreljen policist, roparji pa so odnesli nekaj več kot deset milijonov dolarjev. V tej skupini kriminalcev so bili najboljši roparji na Norveškem, in ko so jih aretirali, so napadi na banke zamrli.

V svojih delih želim opisati ta kontrast. Mirno idilično mesto v urejeni državi, v kateri na površje splava nekaj tako groznega, kot je množični morilec.

Skandinavske kriminalke so danes literarni pojem, svetovni fenomen. Vsi govorijo o nordijskem noir gibanju, kamor med drugim štejejo že pokojnega avtorja znamenite trilogije Milenium Stiega Larssona, Henninga Manklla, Karin Alvtegen, vas in mnoge druge. In vendar imam občutek, da nekako ne želite biti del tega gibanja ...

Ne, nisem del tega gibanja, čeprav vem, da je od zunaj videti, kot da sem. Ne berem skandinavskih kriminalk in na moje pisanje so bolj vplivali ameriški avtorji. Morda lahko med skandinavskimi vplivi omenim le švedska zakonca Sjöwall in Wahlöö, ki sta pisala kriminalke v 70. letih. Moram priznati, da nikoli nisem bil navdušen bralec kriminalk, veliko raje berem klasike. Res je, da je kriminalka kar pogost žanr med skandinavskimi pisatelji in da se tudi tisti, ki pišejo klasične romane, vsaj enkrat v karieri spopadejo s pisanjem kriminalke, ki tu velja za prestižno in ne manj vredno literarno zvrst.

V zadnjih časih lahko opazimo, da se dobre zgodbe, dobri scenaristi iz Hollywooda selijo na televizijo oziroma pišejo scenarije za televizijske nadaljevanke, ki imajo vedno več gledalcev. Kaj menite o tem fenomenu?

Najboljše pripovedovanje zgodb se je dejansko premaknilo na televizijo; Oglaševalci, res dobra danska nanizanka Killings, The Wire in mnoge druge pričajo o tem. Očitno zanimive zgodbe ne trajajo več uro in pol, ampak sto ur. Ljudje si želijo nadaljevanja, dolge pripovedi, počasno dogajanje, ne pa sekundne montaže in hitrih akcij, kot jih najdemo v hollywoodskih filmih.

Pred kratkim sem brala pogovor z igralcem Dustinom Hoffmanom, ki je na stara leta začel igrati v nadaljevanki Luck in je navdušen. Ko je snemal film, se je zgodilo, da je šele čisto na koncu odkril, kdo je pravzaprav ta lik, ki ga igra, in režiser mu je dejal, takoj pozabi, kar si odkril, uničil mi boš film, saj imamo samo še en snemalni dan. Pri nadaljevanki pa lahko ta lik počasi razvija do perfekcije ...

V nadaljevankeh dejansko lahko igralec, režiser in scenarist izoblikujejo kompleksnejše like. Nekaj se zgodi v eni epizodi in se razplete šele v šestem nadaljevanju. Ravno včeraj sem prav za to mizo sedel s švedskim režiserjem Tomasom Alfredsonom, ki je režiral film Kotlar, krojač, vojak, vohun z Garyjem Oldmanom v glavni vlogi. Pogovarjala sva se o nadaljevanki Oglaševalci, o sceni, v kateri gre glavni lik Don Draper po službi na vlak. Ko se usede, mu na tla pade šop papirjev. Pride sprevodnik, jih pobere in mu jih poda. Don se zazre v papirje in jih začne z zanimanjem brati. In to je zadnji prizor v tej epizodi. Ta scena ima neverjetno atmosfero. Večer, utrujen je, vlak je skoraj prazen, pelje se domov v svojo lepo hišo v predmestju k svoji lepi ženi in bere ... Kaj bere, nikoli ne izvemo. Zakaj, sva se pogovarjala s Tomasom, so sploh posneli takšno sceno, ki prav nič ne vpliva na dogajanje? Zdi se mi, da moraš včasih kot pripovedovalec v zgodbo vtakniti nekaj zase. Nekaj zase in ne za gledalce, saj njim to, kar bodo videli ali prebrali, ne bo pomenilo istega kot tebi. Asociacijo, spomin,

nekaj nelogičnega, podobo ... Gledalec ne bo takoj vedel, kam naj to umesti, in bo vse skupaj povezal ter si skušal razložiti po svoje, saj pravega pomena ne bo našel. Takšni trenutki so zlata vredni. To je tako, kot če kuhaš omako, za katero potrebuješ vino, in uporabiš izjemno drago vino. Natančno veš, da tisti, ki bodo jedli, ne bodo vedeli, kaj je v omaki, ti pa boš. To drago vino v omaki je tu predvsem zate. V zgodbe včasih vtakneš nekaj, kar zate naredi pripoved še boljšo.

Filmski pravila so tako natančna, vsaka scena ima točno določen pomen, nekaj mora povedati o liku, pognati zgodbo naprej, nasmejati gledalce. Vsaka stvar mora imeti jasen smisel. V Hollywoodu si takšne stvari težko privoščiš, v nadaljevanjih pa si jih lahko.

Gledalci s tem, da so postali tako obsedeni z nadaljevanji, Hollywoodu jasno sporočajo: ne morete nas več preslepiti s specialnimi efekti in drago scenografijo, najpomembnejša je zgodba.

Zadnje čase Hollywood prihaja k vam.

Kot kaže, bo Martin Scorsese posnel film po moji knjigi Sneženi mož. On je zame zelo velik režiser. Legenda. Taksista sem gledal nešteto krat. Malo me je strah trenutka, ko se bova srečala. Bojim se, da je človek lahko po tem, ko sreča svojega idola, razočaran. Včasih k meni pristopijo kakšni navdušeni mladi bralci in mi govorijo, kako radi berejo moje knjige, kako so jim všeč, in vse, kar mi gre ob takšnih trenutkih po glavi, je: »Uf, najbolje je, da sem kar tiho, da čisto nič ne rečem, da ne bom pokvaril podobe, ki so si jo ustvarili o meni.« Kar je najbrž najslabše. Vem. Ampak tako je ... (smeh)

Kaj trenutno berete?

Scenarij svojega prijatelja, ki je zelo dober. In ne boste verjeli, šele zdaj berem Popravke Jonathana Franzna.

Kdaj razmišljate o tem, da bi napisali tolstojanski roman oziroma družinsko sago, tako kot Franzen?

Razmišljam. Že dolgo imam idejo za neki roman, a se bojim, da bi ga predolgo pisal. Takšne knjige, veste, se pišejo leta in leta. To je zgodba o dveh družinah, ki izdelujeta orožje. Ko praznujejo neko obletnico, si za spomin naredijo čudovito pištolo, s katero je skrivnostno še istega večera ustreljena ena od hčera. Potem skozi celo stoletje sledimo tej zgodbi. Pazite, ne sledimo karakterjem, temveč pištoli, ki potuje po svetu, menja lastnike ... Idejo za ta roman že dolgo nosim v glavi, sinopsis zanj je že napisan. Zdi se mi, da ko jo bom začel pisati, bo to moja zadnja knjiga, tako dolgo jo bom pisal ... Občutek imam, da bi na koncu ta pištola, okoli katere se vse dogaja, v resnici ubila mene.

Kaj je najpomembnejša lastnost pisatelja?

Že pred mnogimi leti sem vprašal prijatelja, ki je bil že uveljavljen pisec, kaj moraš imeti, če želiš biti pisatelj. Rekel mi je, vsak dan moraš nekaj napisati in rad moraš imeti samoto. Če si nekdo, ki mora biti ves čas obkrožen z drugimi ljudmi, si moraš poiskati drug poklic.

Vsi najboljši detektivi Philip Marlowe, Harry Hole, Kurt Wallander se mi zdijo strašno romantični liki, in to prav zato, ker so obsedeni s svojim poklicem in ker znajo biti tako dobro sami. Ker na neki način ne potrebujejo nikogar.

Iz tega, kar ste povedali, je jasno, da velika večina pisateljev v bistvu piše o sebi. Rad imam samoto.